

Άρθρο σύνταξης

Η επίδραση της πανδημίας COVID-19 στους ηλικιωμένους με νευρονοητική διαταραχή

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΘΡΟΥ: Παραλήφθηκε 6 Ιουλίου 2023/Δημοσιεύθηκε Διαδικτυακά 14 Ιουλίου 2023

Από την έναρξη της πανδημίας SARS-COV-2, μια πληθώρα ερευνών καταδεικνύει την πολυδιάστατη φύση της νόσου, με βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες συνέπειες στη σωματική, ψυχική και νοητική υγεία των ασθενών, ανεξαρτήτως ηλικίας. Οι νέες συνθήκες που επέβαλε η πανδημία, έθεσαν σε δοκιμασία τα όρια του δημόσιου συστήματος υγείας, οδηγώντας στην επιβολή περιοριστικών μέτρων (καραντίνα, πολιτικές τήρησης φυσικών αποστάσεων). Τα περιοριστικά μέτρα συνέβαλαν σε αυξανόμενο αίσθημα μοναξιάς, αβοηθητότητας και συναισθηματικής δυσφορίας.¹ Από την άλλη πλευρά, οι ηλικιωμένοι που έχουν διαγνωστεί με κάποια νευρονοητική διαταραχή, ήπια νοητική διαταραχή (ΗΓΔ) και άνοια, αντιμετωπίζουν ένα ευρύ φάσμα νοητικών και νευροψυχιατρικών συμπτωμάτων, που δυσχεραίνει τη συμμόρφωση με τα μέτρα αυτοπροστασίας, γεγονός που τους καθιστά περισσότερο ευάλωτους στο να μολυνθούν από τον SARS-COV-2 καθώς και σε πιθανές σοβαρές επιπλοκές και θνητότητα αν νοσήσουν, δεδομένων των πολλών ιατρικών συννοσηροτήτων που συχνά έχουν. Ταυτόχρονα, η δυσκολία ή αδυναμία πρόσβασης ηλικιωμένων με νευρονοητική διαταραχή σε δομές υγείας, η απομάκρυνση από οικείους και φροντιστές, οι αξιολογούμενες μεταβολές στην καθημερινή ρουτίνα και η παύση προγραμμάτων ημερήσιας φροντίδας κάνουν τους ασθενείς αυτούς ακόμη πιο ευάλωτους στις δευτερογενείς συνέπειες της πανδημίας.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, 55 εκατομμύρια άνθρωποι ζουν με άνοια παγκοσμίως. Η διάγνωση άνοιας αποτελεί ανεξάρτητο παράγοντα κινδύνου για αυξημένο ποσοστό θνητότητας μετά από τη λοίμωξη με SARS-COV-2.² Οι περισσότερες συγχρονικές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί σε χώρες της Ευρώπης αναφέρουν αυξημένο ρυθμό νοητικής επιδείνωσης σε ασθενείς με ΗΓΔ και άνοια κατά την περίοδο της καραντίνας συγκριτικά με την περίοδο πριν από αυτή, όπως επίσης και μεταξύ ασθενών με άνοια που προσβλήθηκαν από τον ιό, σε σχέση με αυτούς που δεν προσβλήθηκαν.³ Επιπλέον, κατά την περίοδο της καραντίνας καταγράφηκε επιδείνωση σε προϋπάρχοντα προβλήματα όρεξης και ύπνου, κινητικές συμπεριφορές, συμπτώματα απάθειας, κατάθλιψης και ευερεθιστότητας, και αύξηση στη συχνότητα ντελιρίου και πτώσεων, ενώ παράλληλα καταγράφηκε και έναρξη νέων συμπτωμάτων.⁴ Επίταση του αισθήματος ανησυχίας και γενικότερη μείωση στο αίσθημα ευζωίας επισημάνθηκε μεταξύ ασθενών με νευρονοητική διαταραχή που διαβιούν μόνοι τους. Αξίζει ωστόσο να επισημανθεί ότι σε μια μελέτη κοόρτης που διεξήχθη στην Αγγλία δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στην ψυχολογική κατάσταση ασθενών με άνοια μεταξύ του 2018 και του 2020, πιθανόν λόγω του μικρού αριθμού συμμετεχόντων και του βαθμού σοβαρότητας της διαταραχής.⁵

Στην Ελλάδα ο επιπολασμός της άνοιας κυμαίνεται μεταξύ 5–10.8%, ενώ της ΗΓΔ προσεγγίζει το 32.4%.^{6,7} Παρά την πληθώρα ερευνών που έχουν υλοποιηθεί παγκοσμίως σχετικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 και των περιοριστικών μέτρων στη νοητική κατάσταση των ηλικιωμένων, οι αντίστοιχες έρευνες σε ελληνικό δείγμα είναι ελάχιστες. Μια διαχρονική μελέτη διεξήχθη μεταξύ του 2018 και του 2020 σε σχετικά μεγάλο δείγμα ηλικιωμένων με ΗΓΔ και άνοια. Οι συγγραφείς συνέκριναν την αντικειμενική μεταβολή σε νοητικό, συμπεριφορικό και λειτουργικό επίπεδο πριν και κατά τη διάρκεια της καραντίνας. Συμπερασματικά, αναφέρουν ότι δεν βρέθηκαν σημαντικές διαφορές σχετιζόμενες με την περίοδο της καραντίνας.⁸ Παρόλ' αυτά, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η παρατηρούμενη νοητική και λειτουργική επιδείνωση σε ασθενείς με Alzheimer να δι-αμεσολαβείται από τη συμπεριφορική και ψυχολογική επιδείνωση κατά την περίοδο της καραντίνας. Σε άλλη συγχρονική έρευνα που πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο της πρώτης καραντίνας, αξιολογήθηκαν υποκειμενικά πτυχές της καθημερινότητας (δι-άθεση, φυσική υγεία, επικοινωνία) και η συμμόρφωση με τα μέτρα περιορισμού της πανδημίας σε άτομα με ΗΓΔ και άνοια, μέσω των φροντιστών τους. Με βάση τα ευρήματα, οι συγγραφείς αναφέρουν σημαντική συνολική έκπτωση τόσο σε ασθενείς με ΗΓΔ όσο και άνοια, ενώ σε ασθενείς με άνοια είναι πιο πιθανή η επιδείνωση κυρίως στη νευροψυχιατρική συμπτωματολογία, η αύξηση της ανησυχίας και η μειωμένη εφαρμογή των περιοριστικών μέτρων.⁹

Προκειμένου να περιοριστούν κατά το δυνατόν οι επιπτώσεις της πανδημίας και της καραντίνας σε ηλικιωμένους με νευρονοητικές διαταραχές υλοποιήθηκαν παρεμβάσεις τηλε-ιατρικής (διαδικτυακή νευροψυχολογική εκτίμηση, συστηματική παρακολούθηση της κλινικής πορείας των ασθενών) και προγράμματα κινητοποίησης (με στόχο την αύξηση της φυσικής δραστηριότητας) μέσω φιλικών προς τον χρήστη εφαρμογών και τηλεφωνικών ραντεβού.¹⁰ Αξίζει, ωστόσο, να αναφερθεί ότι η αποτελεσματικότητα της τηλε-ιατρικής ενδέχεται να περιορίζεται από την ηλικία και το επίπεδο εξοικείωσης με τα τεχνολογικά μέσα, δημογρα-

φικούς παράγοντες (π.χ. χαμηλό εκπαιδευτικό, κοινωνικοοικονομικό επίπεδο) όπως επίσης και τη βαρύτητα της νευρονοητικής διαταραχής.

Συμπερασματικά, η συνύπαρξη νευρονοητικών διαταραχών και της πανδημίας μπορεί να υπερκεράσει τις δυνατότητες του δημόσιου συστήματος υγείας προκαλώντας, σε κάποιες περιπτώσεις, ανυπέβλητες προκλήσεις. Για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων μελλοντικών αντίστοιχων καταστάσεων θα πρέπει να εστιάσουμε στις παρακάτω κατευθύνσεις:

- Κατάρτιση ολιστικών πρωτοκόλλων προσανατολισμένων στις εξειδικευμένες ανάγκες του συγκεκριμένου πληθυσμού με στόχο τη συστηματική παρακολούθηση της κλινικής πορείας, της νοητικής έκπτωσης και την έγκαιρη παρέμβαση σε νευροψυχιατρικό επίπεδο.
- Εξειδικευμένα προγράμματα εκπαίδευσης φροντιστών και νοσηλευτικού προσωπικού, στοχεύοντας σε μέτρα ατομικής υγιεινής στην καθημερινή ρουτίνα των ασθενών.
- Εξοικείωση των ασθενών με τα διαδικτυακά εργαλεία τόσο για προγράμματα νοητικής ενδυνάμωσης όσο και για διάγνωση/ παρακολούθηση των ασθενών.

Μαρία Μπάστα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ψυχιατρικής

*Τομέας Ψυχιατρικής και Επιστημών Συμπεριφοράς, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης,
Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Ηρακλείου
& Κέντρο Ημέρας Alzheimer ΠΑΓΝΗ «Νεφέλη», Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου*

Ελένη Σκούρτη

Ψυχολόγος, MSc «Εγκέφαλος και Νους»

*Υποψήφια Διδάκτορας Νευροψυχολογίας, Τομέας Ψυχιατρικής και Επιστημών Συμπεριφοράς,
Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης*

References

1. Nogueira J, Gerardo B, Silva AR, Pinto P, Barbosa R, Soares S et al. Effects of restraining measures due to COVID-19: pre-and post-lockdown cognitive status and mental health. *Curr Psychol* 2022, 41:7383–7392, doi: 10.1007/s12144-021-01747-y
2. Alonso-Lana S, Marquíe M, Ruiz A, Boada M. Cognitive and neuropsychiatric manifestations of COVID-19 and effects on elderly individuals with dementia. *Front Aging Neurosci* 2020, 12:588872, doi: 10.3389/fnagi.2020.588872
3. Merla L, Montesi MC, Ticali J, Bais B, Cavarape A, Colussi G. COVID-19 accelerated cognitive decline in elderly patients with pre-existing dementia followed up in an outpatient memory care facility. *J Clin Med* 2023, 12:1845, doi: 10.3390/jcm12051845
4. Barguilla A, Fernández-Lebrero A, Estragués-Gázquez I, García-Escobar G, Navalpotro-Gómez I, Manero RM et al. Effects of COVID-19 pandemic confinement in patients with cognitive impairment. *Front Neurol* 2020, 11:589901, doi: 10.3389/fneur.2020.589901
5. Beach B, Steptoe A, Zaninotto P. Depression and anxiety in people with cognitive impairment and dementia during the COVID-19 pandemic: Analysis of the English Longitudinal Study of Ageing. *PLoS Med* 2023, 20:e1004162, doi: 10.1371/journal.pmed.1004162
6. Kosmidis MH, Vlachos GS, Anastasiou CA, Yannakoulia M, Dardiotis E, Hadjigeorgiou G et al. Dementia prevalence in Greece: The Hellenic Longitudinal Investigation of Aging and Diet (HELIAD). *Alzheimer Dis Assoc Disord* 2018, 32:232–239, doi: 10.1097/WAD.0000000000000249
7. Zaganas IV, Simos P, Basta M, Kapetanaki S, Panagiotakis S, Koutentaki I et al. The Cretan Aging Cohort: Cohort description and burden of dementia and mild cognitive impairment. *Am J Alzheimers Dis Other Demen* 2019, 34:23–33, doi: 10.1177/1533317518802414
8. Tsatali M, Moraitou D, Poptsi E, Sia E, Agogiatou C, Gialaouzidis M et al. Are there any cognitive and behavioral changes potentially related to quarantine due to the COVID-19 pandemic in people with mild cognitive impairment and AD dementia? A longitudinal study. *Brain Sci* 2021, 11:1165, doi: 10.3390/brainsci11091165
9. Tsapanou A, Papatriantafyllou JD, Yiannopoulou K, Sali D, Kalligerou F, Ntanasi E et al. The impact of COVID-19 pandemic on people with mild cognitive impairment/dementia and on their caregivers. *Int J Geriatr Psychiatry* 2021, 36:583–587, doi: 10.1002/gps.5457
10. Elbaz S, Cinalioglu K, Sekhon K, Gruber J, Rigas C, Bodenstein K, et al. A systematic review of telemedicine for older adults with dementia during COVID-19: An alternative to in-person health services? *Front Neurol* 2021, 12:761965, doi: 10.3389/fneur.2021.761965